

יהודית ברק ואריאלה גדרון (עורכות). (2009). **שיתוף חינוכי פעיל: סיפור של הכשרת מורים. תל-אביב: מופ"ת.**

אורי קצין

הספר **שיתוף חינוכי פעיל: סיפור של הכשרת מורים**, בעריכת יהודית ברק ואריאלה גדרון, הוא אסופת מאמרים אקדמיים המתארים את תכנית הכשרת המורים הניסויית שח"ף (שיתוף חינוכי פעיל) ואת התפתחותה לאורך חמש השנים הראשונות מאז היווסדה בשנת תשס"ב. התכנית זכתה לסיוע מהאגף להכשרת מורים ולליווי ותמיכה מגף ניסויים ויזמות במשרד החינוך, השותף להוצאת הספר בסדרת ספרי הניסוי של "מוסדות חינוך ניסויים", בהוצאת מכון מופ"ת. בכתיבת הספר, על ארבעת שערי, שותפים ארבעה-עשר כותבים, ובהם חברים מסגל התכנית שהיו מעורבים בעבודת ההוראה בפועל, יועצים אקדמיים ואנשי הערכה שליוו את התכנית מראשיתה. **בשער המבוא** מוצג תיאור הרציונל ומאפייני התכנית; **שער החיים בשח"ף** כולל שלוש נקודות מבט המבטאות את רוח התכנית; **שער עשייה וחקר** עוסק בחקר עצמי ואתנוגרפי של חברי הצוות; ו**שער ההגות** מציע התבוננות בהכשרת המורים מבעד לעדשות פילוסופיות.

תכנית ההכשרה הייחודית, שסיפורה מוצג בספר מזוויות אחדות המוסיפות זו על זו, הוקמה במכללה לחינוך ע"ש קיי בבאר-שבע, כתולדה של אי-נחת ממתכונת ההכשרה הקיימת. אותה מתכונת מתוארת בספר כמתאפיינת בנתק בין תאוריה למעשה, בהלימה נמוכה בין תהליכי הלמידה וההוראה במכללה לתהליכים המצופים להתרחש בפועל בכתי הספר וב"מיקוד מסלולי" שאינו מאפשר התפתחות תפיסה פרופסיונלית רחבה. אשר על כן בתכנית שח"ף אין מדובר בתהליך של "העברה", ואין היא מדגישה "חומר" שהמתכשרים נדרשים לדעת (עמ' 374). זו תכנית שעל פיה מקצוע ההוראה נתפס כ"אופן חיים", שמשמעו עיסוק בשאלה "מה זה להיות מורה?". תהליך ההכשרה בתכנית הוא תהליך של עיצוב, המדומה למסע שבו המתכשרים ומכשיריהם כאחד יוצאים לדרך שבה הם בוחנים ומבררים את זהותם המקצועית והאישית כמורים וכמחנכים.

תכנית שח"ף מעמידה במרכז את השאלה "מה המורה צריך להיות?". בכך שונה שח"ף מתכניות הכשרת מורים האמונות על גישות מסורתיות יותר, המדגישות ידע תוכני ותאורטי ועוסקות בשאלות מסוג "מה המורה צריך לדעת?". לב התכנית, הפועלת במתכונת של קהילה לומדת, אשר שותפים בה סטודנטים, צוות מורי המורים והמורים המאמנים, הוא ההתנסות בבית הספר. לצד ההתנסות מתקיימת סדנה לעיבוד ולחקר המכונה "חכמת המעשה". בסדנה מבקשים המנחים לאפשר למתכשרים "להוציא מן הניסיון את כוחו ה'מחנך'" ולהפוך את ההתנסות

למשמעותית ומלמדת (עמ' 190). לשם כך המתכשרים להוראה נדרשים לתרגם את חוויות ההתנסות לסיפורים המאפשרים התבוננות בסיטואציות המקצועיות. בדרך זו ניתנת בדיעבד משמעות לניסיון הנדון ביחס להשתמעויותיו בהתנסויות עתידיות. מוקד מרכזי ועיקרי נוסף הוא העיסוק בהתפתחות הזהות האישית והמקצועית של המתכשרים כתהליך מתוכנן ומכוון. ההנחה היא שהתפתחות הזהות אינה תהליך ליניארי חד-כיווני אלא תהליך דיאלקטי בין "לומד" ל"מלמד", וכי תהליכי התפתחות הזהות הם פרטיקולריים ותלויי הקשר חברתי-תרבותי (עמ' 168). מעגלי למידה נוספים הם שפות למידה וסוגיות בלמידה ובהוראה.

תהליך ההכשרה מתואר כתהליך המתרחש תוך השתייכות הלומדים למארג קהילתי לומד, שבו השיח החינוכי נובע ממעורבות בעשייה ומתקיים בהקשר החברתי-תרכותי של כל השותפים לתהליך. "בדרך זו נבנה מרחב חינוכי הכולל את העבר והעתיד של השותפים ללמידה, תוך כדי ערעור על המובן מאליו והבניית תוכנות חדשות" (עמ' 55). במהלך קריאת הספר הקוראים מתוודעים למייחד את תכנית ההכשרה ולומדים להכירה מנקודות מבט אחדות, ובהן נקודת המבט של סטודנטים בוגרים המתארים את חוויית הלמידה במסגרת ההכשרה; תיאור גדוש המובא מפי חברי צוות ההכשרה על תרבות העבודה בתכנית; והתבוננות אתנוגרפית מפי אנשי הערכה.

מקולות הבוגרים ניתן ללמוד על חוויית הלמידה בשח"ף שהיא שיתופית, ועיקרה דיון בשאלות זהות ובשאלות של אמונות ותפיסות כמו גם שיח על ההתנסות בהוראה. מהדברים עולה כי עבור רבים, שהגיעו לתכנית לאחר סיום לימודי תואר ראשון, הלמידה בשח"ף, השונה כל כך מלמידת תכנים שגרתית ומוכרת, הייתה כרוכה בתהליך של הסתגלות ושל שינוי עמדות. במבט לאחור חלק מהבוגרים מציגים תפיסה המבטאת הזדהות עם הגישה של התכנית, ולפיה "למידה מתחילה בשאלה שהלומד שואל את עצמו, וכל שאלה מעוררת שאלה חדשה" (עמ' 89). נקודת המבט של סגל התכנית מצביעה על תרבות עבודה בצוות שמתקיימות בו לכידות פנימית גבוהה, תמיכה הדדית ומחויבות ואחריות משותפת למטרות ולגישות המאפיינות את התכנית. חברי הצוות, מורי מורים מנוסים, מהווים קהילה של לומדים המבקשים ליצור מערך חדש של הכשרה ולפתח תאוריות פעולה חדשות, תוך שהם זונחים תאוריות מוכרות ושגורות. במובן זה מורי המורים בתכנית חווים בעצמם תהליך משמעותי של התפתחות מקצועית, ורואים את עצמם בה בעת כטירונים (נוביס) וכמומחים. הוויה זו, המכונה בפי אנשי שח"ף "המומחה כנוביס", נתפסת כמצב מודעות רצוי המאפשר למורי המורים להוות תהליך יעיל של התפתחות מקצועית ולמידה ארגונית.

ההערכה מצביעה על תכנית מתפתחת החותרת בנחישות וביצירתיות לכל אורך השנים להגשמת חזון תוך פעולה במציאות. הלמידה בתכנית שקבוצת המתכשרים בה היא הטרוגנית

מבחינה תרבותית ומבחינת ההתמחות, עיקרה דיון בשאלות משותפות, ואילו התשובות אישיות, והן תולדה של "התרמיל האישי" והתרבותי של כל אחד ואחת.

נקודות המבט שהוזכרו לעיל אינן תמציתו של הספר. בחלקו האחרון הקוראים זוכים לעיון בשני פרקי הגות מעמיקים וחשובים שכתב פרופ' שלמה בק. בפרק הראשון מוצגת פרספקטיבה היסטורית ופילוסופית על הכשרת מורים בעשורים האחרונים, ובפרק השני מוצגות ההנחות האפיסטמולוגיות והערכיות של מקצוע ההוראה שתכנית שח"ף מתבססת עליהן, ועיקרן תפיסה הרמנויטית-פנומנולוגית בהכשרת מורים. על פי תפיסה זו, ההכשרה להוראה נועדה להכין את המורים להתמודד עם המטלות הסבוכות הכרוכות בעבודת החינוך וההוראה. ההכשרה להוראה צריכה להתבסס על "פדגוגיה נושאת חותם" (signature pedagogy), שבאמצעותה ילמדו המתכשרים "לחשוב ולהתנהג כמו מורים".

מה קורה לבוגרי שח"ף במערכת החינוך? כיצד הם פועלים? האם הם עצמם, תלמידיהם ומערכת החינוך רואים בהם מחנכים "אחרים"? שאלות אלו המופיעות בסיום הספר ייבחנו בבוא הזמן. שאלה שונה חותמת את הספר ונותרת ללא מענה: "עד כמה יכולה שח"ף לשמש דגם לתכניות הכשרה להוראה אחרות?" על שאלה זו עשויים להשיב, במידה מסוימת, אלו מבין קוראי הספר העוסקים בהכשרת מורים. מעשה ההכשרה של אותם קוראים, אשר ישקלו אם ואילו היבטים מתכנית שח"ף הם מאמצים בעבודתם, יהיה המענה המבוקש לשאלה.

נמרוד אלוני (עורך). (2008). דיאלוגים מעצימים בחינוך ההומניסטי. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.

נתן גובר

מתווה הפעולה "דיאלוג" בהוראה ובחינוך חביב במיוחד על אנשי חינוך הומניסטים ופרוגרסיבים, מסיבות שונות אמנם, הסולדים מהוויה חינוכית מנוכרת, שבה התלמידים אמורים לשנן את המונולוגים של המורים ולשכתב אותם שוב בבחינות. לאנשי חינוך אלה קובץ המאמרים שלפנינו הוא אוצר בלום של סיכומים מעמיקים, הסוקרים את משנותיהם של גדולי ההוגים בעבר ובהווה, שתרמו לאידאל הדיאלוגי בין בני אדם בכלל, ובין מחנכים ותלמידים בפרט.

הקובץ מכיל למעלה מעשרים משנות דיאלוגיות מהגות העולם ומישראל, מאמר מבואר בעל אופי מניפסטי של **נמרוד אלוני**, הקורא לביסוסה של תרבות דיאלוגית בבית הספר כיום,